

واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) و اعتبارسنجی آن

رضا فراشبندی^۱، زهره سعادت‌مند^۲، مریم براتعلی^۳، سید ابراهیم میرشاه جعفری^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت‌اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) و اعتبارسنجی آن انجام شده است. این پژوهش در زمره پژوهش‌های کیفی است که با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی با نظام مقوله بندی قیاسی انجام شده است. حوزه پژوهش شامل متون مرتبط با آموزه‌های حضرت علی (ع) با استفاده از رویکرد هدفمند بود. ابزار گردآوری اطلاعات شامل فیش برداری مرتبط با واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت‌اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) بود. روش کدگذاری و پارگراف به عنوان واحد تحلیل، جهت تجزیه و تحلیل متون استفاده گردید. جهت سنجش روایی محتوایی از ضریب لاوشه (CVR) استفاده شد و در سطح ۵۹ صدم مورد تایید قرار گرفت. یافته‌ها در دلالت‌های تربیتی مثبت‌اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) شامل ۱۳ مفهوم اصلی و ۷۷ دلیل تربیتی بود که شاخص ترین آن عبارتند از: تقویت حس دوراندیشی، کسب پیروزی با دوراندیشی، گمان نیک نسبت به خداوند و دیگران، آسان‌گیری در امور زندگی، آرامش دل و سلامتی دین، حسن نیت نسبت به دیگران، تقویت همبستگی و پیوند با دیگران، تقویت روابط با دیگران، همنشینی با افراد خوب و خوشنام، انتظار آینده‌ای مثبت و ... می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: دلالت‌های تربیتی، مثبت‌اندیشی، آموزه‌های حضرت علی (ع)، اعتباربخشی

^۱ دانشجوی دکتری گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

^۲ دانشیار گروه برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

^۳ استادیار گروه برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

^۴ استاد گروه علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

مقدمه

دلالت در لغت به معنی راهنمایی، هدایت، ارشاد و رهنمون می‌باشد (دهخدا، ۱۴۲۱: ۴۵۶). در مفهوم دلالت، یعنی چیزی به گونه‌ای باشد که علم به وجود آن موجب انتقال ذهن به چیز دیگری شود یا چیزی ذهن ما را به چیز دیگر رهنمون نماید. انتقال ذهن از یک امر به امر دیگر یا به عبارت دیگر دلالت یک شیء بر شیء دیگر، بی جهت و بدون سبب نیست. سبب این انتقال، در واقع همان علاقه و پیوند راسخ و استواری است که میان دو شیء در ذهن برقرار است و این پیوند ذهنی نیز علتی دارد که آن علت، علم به ملازمه میان دو شیء و همراهی آن‌ها در بیرون از ذهن است و چون این ملازمه و همراهی دو چیز، گاهی ذاتی آن امر است و گاهی طبعی و گاهی نیز از قرارداد و وضع نشات می‌گیرد (کشاوری، ۱۳۹۸: ۹). در حدیثی ایشان فرمود: «حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ أَفْضَلِ السَّجَايَا وَأَجْزَلِ الْعَطَايَا؛ حسن ظن از بهترین صفات انسانی و پربرترین مواهب الهی است» (آمدی، ۱۳۶۶: ۲۹). در حدیث دیگری از همان امام بزرگوار می‌خوانیم: «حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ أَحْسَنِ الشَّيْمِ وَأَفْضَلَ الْقِسْمِ؛ حسن ظن از بهترین خوی‌ها و برترین بهره‌ها است» (آمدی، ۱۳۶۶: ۷۴). هم‌چنین می‌فرمایند: «به کلمه‌ای که از (دهان) کسی خارج می‌شود و تو برایش احتمال خیری می‌یابی گمان بد مبر» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۱: ۹۶). از سویی دیگر حضرت علی (ع) می‌فرمایند: «شادمانی، گشایش خاطر می‌آورد». نیز در جای دیگر می‌فرمایند: «اوقات شادی، غنیمت است» (آمدی، ۱۳۶۶: ۸۵). هم‌چنین می‌فرمایند: «هرکس شادی‌اش اندک باشد، آسایش او در مرگ خواهد بود» (مجلسی، ۱۴۰۴ ق: ۲۲۵). از طرفی مثبت اندیشی، تلاشی است ذهنی، برای پاسخ‌گویی صحیح و دقیق به سوالات ذهنی که به ابزاری چون منطق، خرد ورزی، تجربه و درک صحیح موضوع نیازمند است. هر یک از روش‌های مثبت اندیشی را می‌توان متدهایی دانست که به کمک آنها، قسمتی از فرایند حل مسئله، با موفقیت طی می‌شود (پورسردار، ۱۳۹۲: ۲۰). هم‌چنین مثبت اندیشی شیوه‌ای از فکر کردن است که فرد را قادر می‌سازد نسبت به رفتارها، نگرش‌ها، احساس‌ها، علائق و استعدادهای خود و دیگران برداشت و تلقی مناسبی داشته باشد و با حفظ آرامش و خونسردی بهترین و عاقلانه‌ترین تصمیم را بگیرد (محققیان، ۱۳۹۳: ۶۳). طرز فکر انسان و نگرشی که به زندگی دارد، تأثیر زیادی در کیفیت زندگی او می‌گذارد. تفکر مثبت و خوشبین بودن به زندگی، از مهمترین عوامل رشد و ارتقای انسان است (تال^۱، ۲۰۲۰: ۱۰). نگرش افراد به زندگی و اتفاق‌های روزمره، یکسان نیست؛ عده‌ای با دید مثبت به زندگی و حوادث آن می‌نگرند و عده‌ای چنین نیستند، ولی به هر حال نگرش شخص به زندگی، در روحیه و

روان او تأثیر مهمی می‌گذارد؛ به طوری که تفکر مثبت می‌تواند باعث موفقیت و کامیابی انسان در زندگی گردد. به این دلیل، روانشناسان و درمانگران همواره به مردم سفارش می‌کنند که افکار منفی و بدبینانه را رها کرده و با دیدی امیدوارانه به خود و اطرافیان و جهان خلقت و حوادث آن بنگرند (جووانویچ^۱، ۲۰۲۰: ۷۸). از دیگر سو، ادیان آسمانی که هدفشان رشد انسان و بارور کردن استعدادهای عظیم انسانی است، به مباحث روانشناختی و روحی- روانی انسان‌ها توجه کامل نموده‌اند. از جمله مواردی که در سلامتی روان انسان نقش دارد و ادیان الهی به آن توجه نموده‌اند، مثبت اندیشی نسبت به خدا و جهان هستی و حوادث آن است. این موارد بارها در متون گرانبهای اسلامی قرآن و روایات به صورت کاربردی بیان شده‌اند (حشمتی، ۱۳۹۵: ۵۶).

از سویی یکی از اموری که باعث به هم ریختگی ذهن و ایجاد احساس منفی می‌شود، حرکت انسان برخلاف نیازها و اولویت‌ها است؛ به عبارت دیگر هرگاه انسان، به جای اینکه به امور مهمتر بپردازد، وقت و توان خود را در کارهای کم اهمیت‌تر به کار گیرد و از امور اصلی خود باز بماند، از درون دچار ناراحتی و تشویش خاطر می‌شود و حاصل آن سردرگمی و نگرانی و احساس مشکل درونی است (ری^۲، ۲۰۱۹: ۲۵). توجه به اهمیت و اولویت مسایل زندگی فردی اجتماعی باید مورد توجه قرار گیرد. حقیقت این است که انسان‌ها برای زندگی خود، آگاهانه یا ناآگاهانه اهدافی را انتخاب می‌کنند که در مسیر رسیدن به آن اهداف حرکت می‌کند و به جز اهداف کلی، سلسله اهدافی خردتر طراحی می‌کند و در نظام «مهم و مهم» آنها را می‌چیند. این چیدمان اهداف نیز گاه آگاهانه است و گاه ناآگاهانه (گروس^۳، ۲۰۱۸: ۸۰). عدم رعایت نظام ارزش گذاری و اولویت بندی هرچند نظام نادرست و غیرآگاهانه باعث می‌شود انسان در زندگی دچار سردرگمی شود و احساس کمبود کند. شخصی را در نظر بگیرید که هم به کسب درآمد علاقه دارد و هم به مطالعه و در نظام ارزش گذاری خویش، به هر دلیل کسب درآمد را مقدم بر مطالعه قرار داده است (الهداد^۴، ۲۰۱۴: ۲۷). اگر برای او شرایط کاری خوبی پیش آید، ولی او به مطالعه بپردازد و منافع مالی آن کار از دستش برود، دچار سرگشتگی و تعارض درونی خواهد شد و گاه نیز دلیل این ناراحتی را نمی‌فهمد و نیاز به تفکر و جستجو دارد. بنابراین، آنچه می‌تواند به دور شدن از این افکار منفی در فرد کمک کند، طراحی آگاهانه نظام ارزش گذاری و یا شناسایی نظام ارزش گذاری ناآگاهانه در وجود خویش است و باید مواظبت

2- Jovanović

1- Rew

2- Görges

3- Alahdad

نماید که اولویت‌ها و فوریت‌ها رعایت شوند. در این صورت، دچار تشویش نخواهد شد و ذهن آرامی را تجربه خواهد کرد که بستر خوبی برای مثبت اندیشی در او پدید خواهد آورد (عبداللهی عابد، ۱۳۹۳: ۹).

همچنین با بررسی پژوهش‌ها در داخل و خارج در راستای موضوع مشخص شد که در داخل کشور تحقیقی به صورت مستقیم به واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) با تاکید بر اهمیت فردی و اجتماعی آن پرداخته نشده است در برخی از تحقیقات به صورت ضمنی در مقدمه به آن اشارهای شده است از جمله اینکه: مروری بر مفهوم مثبت اندیشی عنوان پژوهشی است که توسط سادات زارع (۱۳۹۶) انجام شد. نتایج پژوهش حاکی از این بود که مثبت اندیشی تمایل به اتخاذ امیدوارانه‌ترین دیدگاه و یک پیش‌آمدگی عاطفی و شناختی در فرد برای ارزیابی و پیش‌بینی وقایع زندگی است. در پنجاه سال گذشته بیشتر تلاش روانشناسان بالینی بر درمان کمبودها و رفع ناتوانی‌ها متمرکز بوده‌است و این تمرکز سنتی روانشناسی بر آسیب‌شناسی و بیماری‌ها با تغییرات به وجود آمده در روانشناسی در سال‌های اخیر کاهش یافته و رویکرد جدیدی در دهه اخیر تحت عنوان روانشناسی مثبت‌گرا مورد توجه روانشناسان قرار گرفت. مقایسه راهکارهای مثبت اندیشی در اسلام و روانشناسی است که توسط سادات یداله پور (۱۳۹۶) انجام شد. نتایج پژوهش حاکی از این بود که مثبت اندیشی یعنی نیک اندیشیدن درباره دیگران و حسن ظن به آنها و با دیگران به صورت مثبت برخورد کردن است و مثبت‌گرایی به معنای داشتن نگرش‌ها، افکار و رفتار و کرداری خوش‌بینانه در زندگی، به عبارت مثبت اندیشی همان خوش‌بینی و تفال خیر به خداوند و جهان و دیگر انسان‌ها است. امروزه روانشناسان اهمیت توجه به علایق دینی و معنوی را خواه به طور کلی در کارهای خود و خواه به صورتی خاص‌تر، در محیط‌های روان‌درمانی مورد عنایت قرار می‌دهند. به همین سبب بررسی دقیق مفهوم مثبت اندیشی در اسلام و روانشناسی ضرورت دارد. مطالعه حاضر بر اساس منابع معتبر اسلامی چون قرآن و کتاب‌های معتبر روایی و نیز دیدگاه‌های روانشناسان را مورد استفاده قرار داده است. اسلام و دانش روانشناسی در ارایه راهکارهای پرورش مثبت اندیشی در برخی موارد از همگونی و همانندی برخوردارند و در برخی موارد از دیدگاه یکسانی برخوردار نیستند. بی‌تردید در راهکارهای پرورش مثبت اندیشی از منظر اسلام و روانشناسی مولفه‌های مشترک و همانند وجود دارد و در برخی زمینه‌ها هم راهکارهای متفاوتی در رشد و پرورش مثبت اندیشی مشاهده می‌شود که مطالعه حاضر نشان داد در پرتو تعالیم اسلامی می‌توان به رشد و شکوفایی و بالندگی بیشتر و پایدارتر در این حوزه دست یافت. مثبت اندیشی موجب آرامش دل و اطمینان قلب، غلبه بر اضطراب‌ها، درمان بیماری روانی و افسردگی می‌گردد و امید را در قلب انسان زنده می‌کند و آینده بسیار روشنی را در مقابل او قرار می‌دهد. رضازاده بلوری و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی به مولفه‌های موثر در مثبت اندیشی با تکیه بر داستان حضرت یوسف (ع) پرداخت. نتایج

پژوهش حاکی از این بود که نوع نگرش انسان به پدیده‌ها و اتفاقات پیرامون خود متفاوت است؛ بعضی افراد صاحب حسن ظن و نگاهی مثبت هستند و برخی نیز منفی‌نگرند و به همه چیز سوء ظن دارند. به همین دلیل هر فرد با توجه به داشته‌های شخصیتی خود، باعث تشدید یا تضعیف یکی از این دو رویکرد می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد که ایمان، خویشنداری و احسان از جمله ملاک‌هایی هستند که حضرت یوسف (ع) با به کارگیری صحیح آن‌ها توانست به مقام تعبیر و بازخوانی نمادها دست یابد و علاوه بر رشد شخصیت معنوی، جایگاه اجتماعی خود را نیز ارتقاء دهد.

در بحث اهمیت و ضرورت پژوهش در حوزه نظری می‌بایست بیان نمود که حقیقت نوع و کیفیت افکار و اندیشه آدمی، سازنده نوع و کیفیت زندگی انسان است. اندیشه‌های مثبت بر غنای زندگی می‌افزاید، به انسان‌ها امکان و قدرت می‌دهد تا احساس قدرت بیشتری نماید و به اطمینان خاطر بیشتری برسد (سلیگمن^۱، ۲۰۱۷: ۲۳). همچنین مثبت‌اندیشی صرفاً یک موضوع انگیزه‌بخشی نیست، بلکه تأثیری سازنده و قابل اندازه‌گیری بر شخصیت، سلامتی و میزان انرژی و خلاقیت انسان‌ها دارد. اساسی‌ترین نکته برای یافتن راهی به منظور زندگی بهتر، این باور است که برای تغییر در جهت مثبت و بهتر شدن، هیچ‌گاه برای انسان‌ها دیر نیست، مهم این است که بدانند می‌شود تغییر کرد (همپتن^۲، ۲۰۱۸: ۴۴). بنابراین، انعطاف اولین شرط تغییرپذیری و نشانه یک ذهن برتر است که آموزه‌های حضرت علی (ع) این نوع نگرش را تأیید می‌نمایند و بر آنان تأکید دارند (کویلیام^۳، ۲۰۱۸: ۹۶). در حوزه پژوهشی و زوایای پنهان این پژوهش نسبت به پژوهش‌های قبلی باید بیان داشت که واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت‌اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع)، تأثیرات فوق‌العاده‌ای بر حوزه فردی و اجتماعی افراد دارد؛ زیرا اصول و روش‌های بیان شده در این پژوهش برگرفته از آموزه‌های حضرت علی (ع) با تأکید بر اهمیت فردی و اجتماعی آن می‌باشد که می‌توان از دستاوردهای آن در مراکز آموزشی استفاده نمود. بنابراین پژوهشگر به دنبال پاسخگویی به این سوال است که واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت‌اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) کدامند؟

روش پژوهش

روش پژوهش طرح ترکیبی (آمیخته) که در دو فاز کیفی از نوع تحلیل محتوا با نظام مقوله‌بندی قیاسی و در فاز کمی اعتبارسنجی از ضریب توافقی لاوشه انجام گرفت. حوزه پژوهش حاضر در بخش کیفی شامل کلیه متون و اسناد مکتوب و دیجیتال مرتبط با آموزه‌های حضرت علی (ع) با استفاده از

1- Seligman
2- Hampton
3- Quilliam

رویکرد هدفمند و در بخش کمی ۱۱ نفر از اساتید و خبرگان علوم تربیتی و روانشناسی بود. در مرحله اول متون مورد مطالعه قرار گرفتند و پاراگراف های مرتبط با انتخاب گردید. در مرحله دوم گویه های مرتبط با موضوع از هر پاراگراف مستخرج شد. در مرحله سوم کدگویه های استخراج شده در دسته های هم مفهوم قرار گرفتند. در مرحله چهارم برای دسته های هم مفهوم، نام و عنوان مناسب که بیانگر تم اصلی پژوهش است تبیین شد. در مجموع ۹۴ کد همدسته و در ۱۳ مولفه دسته بندی شدند و در بخش کمی نظرات اساتید و خبرگان دانشگاهی به پرسشنامه های طرح شده از طریق ضریب توافقی لاوشه اعتبارسنجی شد. نسبت روایی محتوایی یا CVR^۱ یک روش سنجش روایی پرسشنامه است. این نسبت توسط لاوشه^۲ که در عرصه روش تحقیق است، طراحی شده است. جهت محاسبه این نسبت از نظرات کارشناسان متخصص در زمینه محتوای آزمون مورد نظر استفاده می شود و با توضیح اهداف آزمون برای آن ها و ارائه تعاریف عملیاتی مربوط به محتوای سؤالات به آن ها، از آن ها خواسته می شود تا هر یک از سؤالات را بر اساس طیف سه بخشی لیکرت «گویه ضروری است»، «گویه مفید است ولی ضروری نیست» و «گویه ضرورتی ندارد» طبقه بندی کنند سپس بر اساس فرمول زیر، نسبت روایی محتوایی محاسبه گردید. در این مرحله پرسشنامه تهیه شده در اختیار ۱۱ نفر از اساتید و خبرگان علوم تربیتی و روانشناسی قرار گرفت. جهت سنجش روایی گویه های مستخرج، پرسشنامه مذکور با مولفه های (ضروری، مفید اما غیرضروری و غیرضروری) مقدار ضریب لاوشه برای هر گویه ۵۹ درصد محاسبه شده است، که نتیجه مناسب و مطلوب بود.

$$CVR = \frac{n_E - \frac{N}{2}}{\frac{N}{2}}$$

در این رابطه Ne تعداد متخصصانی هست که به گزینه ضروری پاسخ داده اند و N تعداد کل متخصصان است. بر اساس تعداد متخصصینی که سؤالات را مورد ارزیابی قرار داده اند، حداقل مقدار CVR قابل قبول بر اساس جدول زیر بایستی باشد. سؤالاتی مقدار CVR محاسبه شده برای آن ها کمتر از میزان مورد نظر با توجه به تعداد متخصصین ارزیابی کننده سؤال باشد، بایستی از آزمون کنار گذاشته شوند به علت اینکه بر اساس شاخص روایی محتوایی، روایی محتوایی قابل قبولی ندارند. بعد از نظرخواهی از نمونه ها در قسمت مفاهیم ۱۳ گویه به علت مشترک و تکراری بودن و ۱ مولفه به علت پایایی کمتر از حد انتظار حذف گردید و در دلالت های تربیتی مثبت اندیشی نیز ۹ گویه

1- Content Validity Ratio

2- Lawshe

واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) و اعتبارسنجی آن □ ۶۱

حذف گردید و بقیه موارد تایید شدند و نتایج مناسب و مطلوب بود. ضریب لاوشه مناسب برای هر مولفه و گویه هایش بر اساس تعداد پاسخ دهندگان ۵۹ صدم محاسبه گردیده است.

جدول ۱ حداقل مقدار ضریب لاوشه (CVR) قابل قبول بر اساس تعداد متخصصین نمره‌گذار

تعداد متخصصین	مقدار CVR	تعداد متخصصین	مقدار CVR	تعداد متخصصین	مقدار CVR
۵	۰/۹۹	۱۱	۰/۵۹	۲۵	۰/۳۷
۶	۰/۹۹	۱۲	۰/۵۶	۳۰	۰/۳۳
۷	۰/۹۹	۱۳	۰/۵۴	۳۵	۰/۳۱
۸	۰/۷۵	۱۴	۰/۵۱	۴۰	۰/۲۹
۹	۰/۷۸	۱۵	۰/۴۹	-	-
۱۰	۰/۶۲	۲۰	۰/۴۲	-	-

یافته‌ها

در بخش کمی به بررسی و توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه‌ی تحقیق از جمله جنسیت، رشته تحصیلی، سابقه خدمت و درجه علمی پرداخته شد. نمونه آماری تحقیق شامل اساتید و خبرگان علوم تربیتی و روانشناسی می‌باشد.

جدول ۲ مشخصات دموگرافیک اساتید و خبرگان علوم تربیتی و روانشناسی

جنس	مشخصات دموگرافیک	تعداد	درصد
جنس	مرد	۸	۷۲.۷۲٪
	زن	۳	۲۷.۲۸٪
سابقه خدمت	۳-۱۰	۲	۱۸.۱۸٪
	۱۱-۲۰	۷	۶۳.۶۴٪
	۲۱-۳۰	۲	۱۸.۱۸٪
درجه علمی	مربی	۱	۹.۰۹٪
	استادیار	۷	۶۳.۶۳٪
	دانشیار	۲	۱۸.۱۹٪
	استاد	۱	۹.۰۹٪
رشته تحصیلی	روانشناسی	۲	۱۸.۱۹٪
	فلسفه تعلیم و تربیت	۳	۲۷.۲۷٪
	برنامه ریزی درسی	۴	۳۶.۳۶٪
	جامعه شناسی - علوم سیاسی و دین شناسی	۱	۹.۰۹٪
	الهیات و معارف اسلامی	۱	۹.۰۹٪
جمع کل		۱۱	۱۰۰

دستاورد تحلیل محتوا در مورد دلالت‌های تربیتی مثبت‌اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) در ۱۳ مفهوم اصلی و ۷۷ دلالت تربیتی در جدول ۳ طبقه بندی شده است.

جدول ۳ دلالت های تربیتی مثبت‌اندیشی در هر محور در آموزه‌های حضرت علی (ع)

دلت‌های تربیتی مثبت اندیشی در هر محور	مفاهیم اصلی
۱- عامل حرکت و باعث عمل	امید
۲- تقویت قدرت صبر و استقامت	
۳- تقویت حس شادکامی و نشاط	
۴- ایجاد سلامت روانی انسان	
۵- ایجاد خودباوری	
۶- تقویت حس کاردانی و کارآیی	
۷- تقویت حس دوراندیشی	
۸- افزایش انرژی روانی	
۹- رهایی از احساس به بن بست رسیدن	
۱۰- کاهش ترس و اضطراب	
۱۱- تسهیل مشکلات	
۱۲- ضامن شفاف شدن ابهام‌های آینده	دوراندیشی
۱۳- داشتن تصویری شفاف‌تر از مسائل، رفتارها، واکنش‌ها و رویدادها	
۱۴- چاره‌اندیشی برای رخداد‌های احتمالی	
۱۵- دوراندیشی از نشانه‌های خردمندی	
۱۶- اعتدال در کارها	
۱۷- بررسی جوانب و زوایای گوناگون و پیش‌بینی پیامدهای اجتماعی آن	
۱۸- تقویت زندگی و آگاهانه پیش رفتن	
۱۹- سلامتی از ناملايمات ثمره دوراندیشی	
۲۰- دوراندیشی باعث تقویت پشت گرمی	
۲۱- دوراندیشی عامل کاهش شبهه ناک در زندگی	
۲۲- توشه برداشتن برای کوچ از کمال دوراندیشی	
۲۳- کسب پیروزی با دوراندیشی	
۲۴- باز داشتن از آلوده شدن به وسیله دوراندیشی	
۲۵- دچار حیرت و سرگردانی نشدن از طریق دوراندیشی	

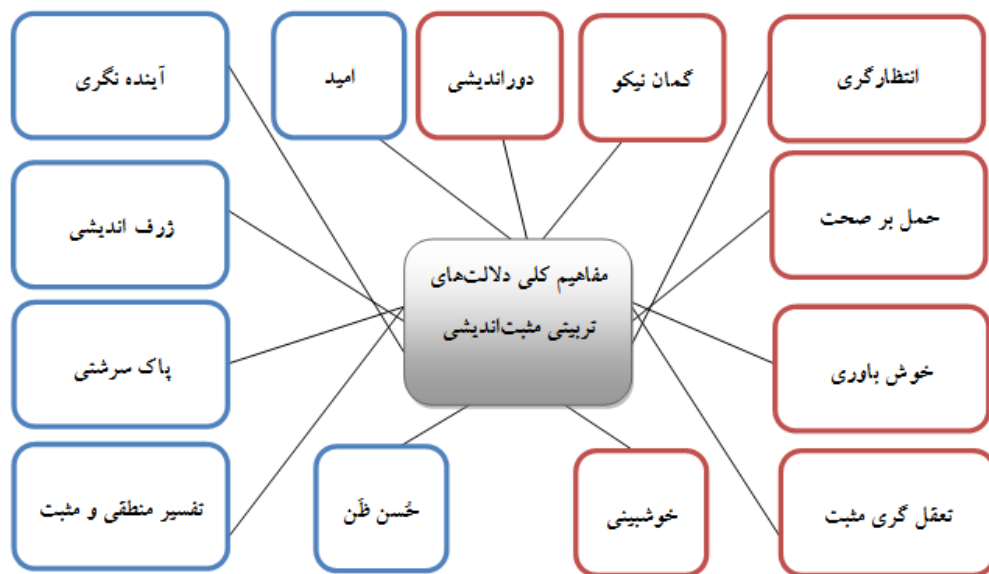

واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) و اعتبارسنجی آن □ ۶۳

دلالات‌های تربیتی مثبت اندیشی در هر محور	مفاهیم اصلی
۲۶- تصدیق کردن گمان نیک دیگران	گمان نیکو
۲۷- گمان نیک نسبت به خداوند	
۲۸- گمان نیک نسبت به مؤمنان	
۲۹- گمان نیک موجب تقویت پرستش خداوند	
۳۰- گمان نیک موجب تقویت عباد	
۳۱- گمان نیک موجب تقویت اطاعت از خداوند	
۳۲- دیدن داشته‌ها و نعمت‌ها در زندگی بیش از نداشته‌ها	خوشبینی
۳۳- داشتن هدف در زندگی	
۳۴- آسان‌گیری در امور زندگی	
۳۵- خو گرفتن به دیگران (جامعه‌گرایی)	
۳۶- آرامش دل و سلامتی دین	
۳۷- جلب محبت دیگران	
۳۸- به دست آوردن بهشت	
۳۹- حُسن نیت نسبت به خود	
۴۰- گره‌گشایی از زندگی	حسن ظن
۴۱- حُسن نیت نسبت به دیگران	
۴۲- کاهش خودبزرگ بینی مفرط	
۴۳- داشتن اراده و پشتکار و موفقیت	
۴۴- تقویت خوش اقبالی	آینده‌نگری
۴۵- تقویت همبستگی و پیوند با دیگران	
۴۶- تقویت وفور نعمت	
۴۷- دوری از گناه	
۴۸- نیفتادن در دام فتنه‌ها	
۴۹- کنجکاوی در امور	ژرف اندیشی
۵۰- تقویت روابط با دیگران	
۵۱- عامل کاهش بدی‌ها	
۵۲- پیدا کردن عیوب خود	
۵۳- رهایی از گناه	پاک سرشتی
۵۴- کاهش مشکلات جسمی و روحی	
۵۵- همنشینی با افراد خوب و خوشنام	
۵۶- واقع نشدن در محل تهمت	

۶۴ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی - سال دوازدهم، شماره اول، پاییز ۱۳۹۹

مفاهیم اصلی	دلالت‌های تربیتی مثبت اندیشی در هر محور
تفسیر منطقی و مثبت	۵۷- تقویت توبه در انسان
	۵۸- نداشتن قضاوت شتابزده
	۵۹- توجه به حضور خدا در هستی
	۶۰- اولویت بندی در زندگی
	۶۱- واشکافی مشکلات
تعقل‌گری مثبت	۶۲- تقویت نفس و اراده
	۶۳- تقویت فعالیت مفید
	۶۴- تقویت اعمال صالح
	۶۵- کاهش مقایسه خود با دیگران
	۶۶- کاهش پیروی از گمان
	۶۷- مصلحت دانستن سختی‌ها و صبر کردن بر آنها
خوش‌باوری (صبر در امور)	۶۸- کاهش اندوه
	۶۹- کاهش یأس و ناامیدی
	۷۰- صبر وسیله نجات
	۷۱- مایه شادی و شکر
	۷۲- اعتقاد قلبی و واقعی به درست بودن رفتار و گفتار دیگران
حمل بر صحت	۷۳- تقویت آثار نیک در مورد انجام دهنده‌ی رفتار
	۷۴- تقویت ترتیب اثر به کارها
	۷۵- توجه مثبت به شکست‌های قبلی
انتظار‌گری مثبت (انتظار وقوع رویدادهای خوشایند)	۷۶- از بین بردن تفکرات منفی با کردارهای مثبت
	۷۷- انتظار آینده‌ای مثبت

شکل ۱ مفاهیم کلی دلالت‌های تربیتی مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع)

دستاورد تحلیل محتوا در مورد پاسخ به سوال پژوهش در مورد دلالت‌های تربیتی مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) در ۱۳ مفهوم اصلی و ۷۷ دلالت تربیتی انجام گرفت.

بحث و نتیجه‌گیری

برای پاسخ به این سوال مفاهیم همدسته شده بر اساس جدول ۳ به صورت مفاهیم اصلی و سپس دلالت‌های تربیتی در هر محور طبقه بندی گردیدند و در نهایت دلالت‌های تربیتی در ۱۳ مفهوم اصلی و ۷۷ دلالت تربیتی طبقه بندی شد. نتایج مذکور تا حدی با یافته‌های سادات یداله پور (۱۳۹۶) و رضازاده بلوری و همکاران (۱۳۹۵) انطباق و همخوانی نسبی دارد. بررسی و تبیین سوال فوق بیانگر این است که در نظام تعلیم و تربیت اسلامی نوع نگاه انسان به دنیا می‌تواند منجر به پیامدهای مثبت یا منفی شود. نگاه منفی و انزواطلبانه و پشت به دنیا نه تنها مورد تأکید مربیان بزرگوار نظام تعلیم و تربیت اسلام نبوده بلکه توسط معصومین (ع) مورد مذمت نیز قرار گرفته است. از نظر نظام تعلیم و تربیت اسلامی، دنیا و طبیعت نه تنها محل و جایگاه زشت، مکروه و مذموم نیستند بلکه بسیار زیبا و جذاب می‌باشند. امام علی (ع) خوش بینی و مثبت نگری، را مایه آرامش قلب و سلامت دین می‌داند که بی شک ثمرات تربیتی زیادی از جمله: امنیت فکری، غم زدایی، محبت

زایی، پیشگیری از گناه، شادی و نشاط، صبر و تحمل، تقویت نفس و اراده و ... در پی دارد. بنابراین، از منظر حوزه تربیتی اندیشه های مثبت بر غنای زندگی می افزاید، به انسان ها امکان و قدرت می - دهد تا احساس قدرت بیشتری نماید و به اطمینان خاطر بیشتری برسد. هم چنین مثبت اندیشی صرفاً یک موضوع انگیزه بخشی نیست، بلکه تأثیری سازنده و قابل اندازه گیری بر شخصیت، سلامتی و میزان انرژی و خلاقیت انسان ها دارد. اساسی ترین نکته برای یافتن راهی به منظور زندگی بهتر، این باور است که برای تغییر در جهت مثبت و بهتر شدن، هیچ گاه برای انسان ها دیر نیست، مهم این است که بدانند می شود تغییر کرد بنابراین، انعطاف اولین شرط تغییرپذیری و نشانه یک ذهن برتر است که آموزه های حضرت علی (ع) این نوع نگرش را تأیید می نمایند و بر آنان تأکید دارند. از سویی با توجه به اهمیت و جایگاه قوه مثبت اندیشی در اندیشه اسلامی، برنامه های درسی باید به نحوی باشد که تلاش و پویای فکری متریبان را به گونه ای تنظیم کند تا هدایت آنان به سمت مثبت گرایی و مثبت اندیشی و حقیقت هستی میسر گردد، بر این اساس برنامه های درسی نیز باید بر این اصل استوار باشند که متریبان را به سوی حقیقت هستی رهنمون نماید و این در سایه برانگیختن قوه تفکر و مثبت اندیشی امکان پذیر است. نگرش افراد به زندگی و اتفاق های روزمره، یکسان نیست؛ عده ای با دید مثبت به زندگی و حوادث آن می نگرند و عده های چنین نیستند، ولی به هر حال نگرش شخص به زندگی، در روحیه و روان او تأثیر مهمی می گذارد؛ به طوری که تفکر مثبت می تواند باعث موفقیت و کامیابی انسان در زندگی گردد به این دلیل، روانشناسان و درمانگران همواره به مردم سفارش می کنند که افکار منفی و بدبینانه را رها کرده و با دیدی امیدوارانه به خود و اطرافیان و جهان خلقت و حوادث آن بنگرند. از دیگر سو، ادیان آسمانی که هدفشان رشد انسان و بارور کردن استعدادهای عظیم انسانی است، به مباحث روانشناختی و روحی - روانی انسانها توجه کامل نموده اند. از جمله مواردی که در سلامتی روان انسان نقش دارد و ادیان الهی به آن توجه نموده اند، مثبت اندیشی نسبت به خدا و جهان هستی و حوادث آن است. این موارد بارها در متون گرانبهای اسلامی، قرآن، نهج البلاغه و روایات به صورت کاربردی بیان شده اند. اندیشیدن و نحوه فکر کردن نقش بسیار مهمی در زندگی انسان دارد. انسان ها همواره با نوع تفکر خود و نگرشی که به جهان دارند از یکدیگر متمایز می شوند. انسانی که مثبت می اندیشد، هیچ اتفاقی را در عالم شر و بد نمی داند، بلکه لحظه به لحظه آن را حساب شده و تحت کنترل خالق بزرگ عالم می داند. او از لطف و رحمت خداوند، احساس لذت و شادی می کند. خداوند شادی به دست آمده از شناخت و آگاهی انسان نسبت به لطف و رحمت الهی را تأیید می نماید. در نظام تعلیم و تربیت اسلامی نوع نگاه انسان به دنیا می تواند منجر به پیامدهای مثبت یا منفی شود.

واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت اندیشی در آموزه‌های حضرت علی (ع) و اعتبارسنجی آن □ ۶۷

در پایان با توجه به اینکه در سراسر نهج‌البلاغه و دیگر آموزه‌های حضرت علی (ع) به ابعاد مثبت و سازنده رفتارها، صفات افراد، و افکار مثبت نگر توجه شده است پیشنهاد می‌گردد برنامه ریزان، مدیران و مراکز مرتبط با حوزه تعلیم و تربیت تمامی ابعاد، راهکارها و موانع پیش رو در حوزه مثبت اندیشی را که در کتب درسی مغفول مانده است مدنظر قرار دهند و در آموزش این مؤلفه‌ها اهتمام ورزند. همچنین در تعلیم و تربیت افراد به پرورش انسانهایی خداباور توجه داشته باشند افرادی که خدا را به عنوان سرمنشا و اصل هستی بشناسند و بدانند که او اول و آخر همه چیز و دانای آشکار و نهان است. همچنین به واکاوی دلالت‌های تربیتی مثبت‌اندیشی در اندیشه‌های اندیشمندان فن تعلیم و تربیت در اسلام و غرب بپردازند و نتایج حاصل را با یکدیگر مقایسه نمایند.

منابع

- قرآن مجید.
- نهج البلاغه.
- آمدی، ا (۱۳۶۶)، غررالحکم و دررالکلم، قم: نشر دار الکتب الاسلامی.
- پورسردار، ن، پورسردار، ف، پناهنده، ع، سنگری، ع، عابدی، زس (۱۳۹۲)، تاثیر خوش بینی (تفکر مثبت) بر سلامت روانی و رضایت از زندگی: یک مدل روان شناختی از بهزیستی. نشریه حکیم، دوره ۱۶، شماره ۱: ۴۹-۴۲.
- ثابتی، ر (۱۳۸۸)، در ورای تفکر مثبت (نقش باورها در ایجاد محدودیت). نشریه دلتای مثبت، شماره ۱۰: ۱۳-۱۲.
- حشمتی، ف (۱۳۹۵)، مثبت اندیشی از دیدگاه صاحب نظران، سومین کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم.
- دهخدا، ع (۱۳۷۷)، لغت نامه دهخدا، تهران: نشر دانشگاه تهران.
- رستم نژاد، م، رستگار صفت، ر (۱۳۹۵)، بررسی مثبت اندیشی و موانع آن از منظر قرآن و احادیث، فصلنامه قرآن و علم، شماره ۱۸: ۵۰-۳۱.
- زارع، راحیل سادات؛ پری ناز بنی سی و مرضیه سادات رضوی (۱۳۹۶)، مروری بر مفهوم مثبت اندیشی، کنفرانس ملی رویکردهای نوین علوم انسانی در قرن ۲۱، رشت، دانشگاه امام صادق (ع) پردیس خواهران.
- سلیگمن، م (۲۰۱۷)، شکوفایی روان شناسی مثبت گرا. ترجمه امیر کامکار، تهران: نشر روان.

۶۸ □ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی - سال دوازدهم، شماره اول، پاییز ۱۳۹۹

- عبداللهی عابد، ص، رزمی، اک (۱۳۹۳)، نقش مثبت اندیشی در حل مسائل زندگی با تأکید بر آیات قرآن کریم و روایات. دوفصلنامه قران در آینه پژوهش، دوره ۲، شماره ۲: ۱۸۸-۱۵۹.
- کشاورز، س، سرتیپ زاده، ل (۱۳۹۸)، ابعاد تفکر از منظر قرآن کریم و دلالت‌های تربیتی آن در تربیت فکری کودکان و نوجوانان. مجله تربیت اسلامی، شماره ۲۸: ۷۴-۵۳.
- کویلیام، س (۲۰۱۸)، مثبت اندیشی و مثبت گرایی کاربردی (رشد)، ترجمه فریده براتی سده و افسانه صادقی (۱۳۹۷)، تهران: نشر جوانه رشد.
- محققیان، ز، بوجاری، س (۱۳۹۳)، بررسی فرهنگ سازی تفکر مثبت اندیشی بر اساس داده های وحیانی در میان اقشار مختلف جامعه، کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی.
- همپتن، ا (۲۰۱۸)، نگرش مثبت. ترجمه فهیمه نظری، تهران: نشر مؤسسه ایزایران.
- یدالله پور، محمدهادی، فاضلی کبریا، مهناز (۱۳۹۶)، مقایسه راهکارهای مثبت اندیشی در اسلام و روانشناسی، کنگره بین المللی بهداشت روان و علوم روانشناختی، تهران، دبیرخانه دائمی کنفرانس.

- Alahdad, R., Alavi, M., Ninggal, T., & Mirzaei, F (2013), Identifying Major Traits of Personality towards Life Satisfaction among Married Students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 114, 394-398.
- Braun V. & Clarke V (2006), "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, (3)2: 77-101.
- Görges, F., Oehler, C., von Hirschhausen, E., Hegerl, U., & Rummel-Kluge, C (2018), GET. HAPPY-Acceptance of an internet-based self-management positive psychology intervention for adult primary care patients with mild and moderate depression or dysthymia: A pilot study. *Internet interventions*, 12, 26-35.
- Jovanović, V (2019), Adolescent life satisfaction: The role of negative life events and the Big Five personality traits. *Personality and Individual Differences*, 151, 109548.
- Rew, L., Slesnick, N., Johnson, K., Aguilar, R., & Cengiz, A (2019), Positive attributes and life satisfaction in homeless youth. *Children and Youth Services Review*, 100, 1-8.